

Lugejaga vestleb

Möödunud õppeaastal astus kaheksanda klassi lõpetanute peaaegu 95% sellesse või teise keskkooli andvasse kooli. Niisiis on enamik meie noortest üldist keskkooli omandamas. Keskkool on ju nüüd see haridusmiinimum, millel rajaneb edaspidiste põlvkondade kutseharidus ja osavõtt ühiskonna elust.

See on nii suur muutus, et kõiki tulemusi me ehk veel ei oska näha. Kvantiteet (inimene peab pikki aastaid koolipingis istuma, sotsiaalselt küpseks saamine, iseseisvaks kujunemine võtab rohkem aega) tõrkab ehk kergemini silma. Millised uued kvaliteedid on ilmnenud? See peaks meid nüüd, kvaliteediviis-aastakul eriti huvitama.

Tarbeseme puhul näitab kvaliteeti peamiselt vastupidavus ja kasutamiskõlblikkus. Haridusega on lood hoopis keerukamad, Ha-

leid. Oks peaks siiski selge olema — väga teravalt erineda haridussüsteemi kahe lüli hinnangu-alused ei tohiks. Kaldun arvama, et keskkool on orienteeritud millelegi, mida poistes on vähem. Tulemus ei rahulda täiel määral kõrgkooli. R. Uringule toetudes võiks oletada, et see kvaliteet pole piisav ka lihtsalt tegelikkuses orienteerumiseks.

Kardinaalselt uuele kvaliteedijoonel viitas NLKP Keskkomitee peasekretär L. Brežnev aruandekõnes XXV kongressil: «Tänapäeva tingimustes, kus inimesele tarvilike teadmiste maht funduvalt ja kiiresti kasvab, ei ole enam võimalik panna pearõhku teatud hulga faktide omandamisele. Tähtis on õpetada oma teadmiste iseseisvalt täiendamise ning teadusliku ja poliitilise informatsiooni tulvas orienteerumise oskust.» Seda nõuet arvestades tuleb esiplaanile tõsta nn.

Helmo Lomets

PEDAGOOGIKATEADLANE

Keskkooli kvaliteedist

ridustee, mille jooksul õppimine on inimese põhitegevus, on üldjuhulgi küllalt pikk, erijuhtudel võib aga võtta 20 aastat, kui aspirantuuri hulka arvata. Tänapäeval on aga juurdumas käsitus eluaegsest, jätkuvast, permanentsest haridusest, sest teaduse ja tehnika areng sunnib aina juurde õppima ja sageli ka ümber õppima. Õppimisvajadusest ongi asutatud täiendusinstituudid ja -teaduskonnad, kus teatavate erialade esindajad periooditi (iga 5 aasta tagant kogu kutsetegevuse vältel) õppimas käivad.

Haridusastme kvaliteedi hindamise üks kriteeriume peaks olema see, kas on eeldusi edukateks õpinguteks järgmisel astmel (või elus). Eespool esitatud analoogiast lähtudes: kui kasutamiskõlblik on omandatud haridustase järgmisele tasemele tõusmise vahendina. Üldhariduskooli puhul on see olnud sageli olulisimaid kriteeriume. Mida on vaja edasistes õpingutes, see aga pole enam nii lihtsalt määratletav. Seniste arusaamade kohaselt on peamine teatav teadmiste, oskuste ja vilumuste summa, mida järgmine haridusaste eeldab. Siseseastumiseksamid seda kontrollivadki. Keskkooli on hindaval vaadeldud tema lõpetanute tehnikumi või kõrgkooli sisseastumise edukuse alusel. Sageli toovad sisseastumiseksamid suurigi üllatusi, mida võiks tõlgendada kui ebakõlasid keskkooliõpetajate kvaliteedikujutluste ja kõrgkoolis sisseastumisel nõutava vahel. TRÜ dotsend Jüriimäe ja TPI vanemõpetaja Lõhmuse uurimused viitavad sellele, et sisseastumiseksamite tulemused ei ennusta piisavalt üliõpilase edenemist kõrgkoolis.

On juba korduvalt kõne all olnud, et poisid on keskkoolis tühikutest edufumad, jätvad kooli sageli pooleli. Kooliurija R. Uring on aga kindlaks teinud, et poisid orienteeruvad elu enamus valdkondades paremini kui tüdrukud. Tähelepanek, poisid madalama hinde kaal on sisuliselt kõrgem. Kool hindas nähtavasti midagi sellist, mis ei soodusta orienteerumist looduses ja sotsiaalses keskkonnas.

On ilmnunud veel üks samalaadne fakt. Teatavasti võeti mõnedesse kõrgkoolidesse uusi üliõpilasi katseliselt vastu soodustustega: kui nende keskkoolilõputunnistuse keskmine hinne oli 4,5, siis võisid nad sisse pääseda 2 eksamiga tingimusele, et ühe eksami hinne oleks 5 ja teise hinne vähemalt 4. Eesti NSV-s oli selliste sisseastujate hulgas 76,9% tüdrukuid ja ainult 23,1% poisse. Eksamitel realiseerisid pakutud võimaluse 53,7% tüdrukutest ja 77,9% poistest. See on statistiliselt arvestatav erinevus. Seega siis poiste 4,5 oli märksa tugevam, kõrgkoolis sisseastumisel nõutava suhtes adekvaatsem. Järelikult hinnati koolis midagi sellist, mida tüdrukud võisid poistest rohkem teada, aga mis pole samavõrra hinnatav vähemalt mitte kõrgkooli poolt. Jätame lahtiseks, kuivõrd asjakohaseks pidada vastuvõtjate hinnangualu-

hariduse formaalsed väärtused: õpilase võimete arendamine, oskuste andmine või veelgi laiemalt — tulevase Nõukogude kodaniku tööks ja ühiskondlik-politiiliseks tegevuseks vajalike valmiduste arendamine. Võib öelda, et praegu on koolis siiski veel esiplaanil hulga faktide äraõppimine, niisiis mälutöö. See pole alati õpikute ja programmide viga. Programmides on loike, mis algavad sõnaga «tutvumine» ja mille äraõppimist ei nõuta. NSV Liidu Haridusministeeriumi kontroll selgitas: õpetajad nõuavad kõike, niisiis peab olema kõik ka mälus talletatud. See viitab meie hoiakutele: hindame just mälutööd. See pole nii mitte ainult keskkoolis. Mis teha? Orienteerumine uuele kvaliteedinäitajale ei lähe ilmselt kergesti. Aga ka vana viisil jätkamine on ilmselt seotud kvaliteetivõimete joonte tekkega. Ja nimelt selliste joonte tekkega, mis meid põrmugi ei rõomusta.

On selgunud, et keskkooli lõputunnistuse keskmine hinne enustab kõrgkoolis edenemist (suhteliselt) paremini kui ühe või teise üksikaine hinne. Meenutagem veel: kümme aastat tagasi saadi uurimisandmed, mis kinnitasid keskkoolide aluselt kutse omandanute suuremat töötlubidust võrreldes nendega, kelle alusharidus oli väiksem. Ometi ei antud keskkoolis nondeks tegevusaladeks vahetult vajalikke teadmisi ja oskusi. Kuid mis see siis on, mis pole ei ühe ega teise aine konkreetne teadmine? Psühholoogiast teame, et tegemist on edasiõppimiseks ja tööks vajalike vaimsete võimete piisavalt hea tasemega ja ilmselt ka teatavate isiksuseomadustega, mida kooliõpingud kujundavad. Siia kuuluvad ka isiksuse valmidused, millest rääkis L. Brežnev NLKP XXV kongressil. Need on hariduse formaalsed väärtused, kui tarvitada ajaloo tuntud terminit. Praegusajal on need väärtused nähtavasti märksa olulisemad kui hariduse käegakatsutavad ehk ainelised väärtused, need või teised konkreetsed ainealased teadmised ja oskused.

Tegemist on dialektiliselt seotud nähtustega. Võimed saavad areneda ainult tegevuses. Õpitegevust ei saa olla ilma konkreetse objektita, selle või teise aine või aineühikuga. Asja tuum on küllalt selles, et aine õppimine ei või olla eesmärk omaette, vaid õpilase arendamise vahend. Tundub, et just see tõde on koolitegelikkuses pahatihti ununenud. Tuleb aga tunnistada, et neid piire, millest peale aine õpetamine ei ole enam isiksuse arendamine, vaid ainult teadmiste summa suurendamine, pole sugugi kerge tabada. Pealegi aktiivseks osavõtuks ühiskondlik-politiilise elust, kultuuris osalemiseks on muu kõrval siiski vaja ka midagi lihtsalt teada.

Kuigi õpinguteaeg on tänapäeval pikk, ometi on peaaegu ja kogu hariduse mõte esmajoonel meie, nõukogude ühiskonna

arengu kindlustamine, eelduste loomine isiksusele edukaks tegevuseks, osavõtuks ühiskondlik-politiilise ja kultuurilise, isikliku eneseteostuse ja — kui soovite poeetilisemalt — õnne saavutamise. Selle kriteeriumi järgi on keskkooli kvaliteeti hinnata veelgi raskem. Tuleb ju pärast keskkooli veel kõrgkool või mõni teine kutseharidust andev õppeasutus ja siis alles töö.

Iseseisev teadmiste täiendamine ja neis orienteerumise oskus eeldab koolis väljakujunenud vaimseid vajadusi, mis motiveerivad inimest uut teada saada, informatsiooni hankima. Ei ole võimalik kedagi nii pikka aega haridustele hoida, kui ta ise ei tunne huvi väärtuste vastu, mida kool pakub. On kujunenud minevikuga võrreldes vastupidine olukord, lausa paradoks: varem olid rahvahulgad haridusallikatest eemal, ei saanud haridusjahu kuidagi kustuda, nüüd aga toovad allikate juurde laiad teed ja sinna lausa kistakse, ometi... Niisiis tuleb keskkooli kvaliteedi oluliseks näitajaks pidada seda, kas kool vaimseid vajadusi tugendab või mitte, kas ta kujundab võimet probleeme näha, viisadust ja erksust lahendustele otsida ja püsivust lahendusi realiseerida ning kas ta teritab kriitikaameelt, arendab oskust väärtelt ise tagasi tulla ja otsinguid uuesti alustada. Olulisim on isiksuse arendamine. Võiks öelda ka nii: tõeline keskkool peab olema esmajoonel isiksuse arendamise kool, mitte pelgalt õppimise kool.

Üha sagedamini kõneldakse ka loovvõimete olulisusest ning seotakse nende esilepääsu üldhariduskoolis toimunud arenguga. Arvatakse koguni, et kui keskkoolis pole neid arendatud, siis kõrgkool enam selles suunas midagi olulist teha ei saa. On tõepoolest alust väita, et just üldhariduskool rajab elustiili alused. K. Tarro uurimused näitavad, et õpilastel prevaleerib (eriti maal) kollektivistlik elustiil, aga leidub ka neid, keda rohkem iseloomustab egotsentrism.

Hariduse kvaliteet sõltub suuresti ka hariduse ainelise ja formaalse külje dialektilisest ühtsusest. Selle saavutamiseks täiesti rahuldavat dialektilist organisatsiooni pole minu veendumuse järgi veel õnnestunud leida. Selle otsingud peaksid olema õpetajakonna, psühholoogide ja pedagoogide üks peamisi ülesandeid kindlustamiseks NLKP XXV kongressil seatud ülesannete realiseerimist koolielus.

Mis oleks selleks esmajoonel vaja? Esiteks peaksime täpselt fikseerima oma kasvatus-taotlused, et õpetaja saaks toimida selge eesmärgiteadvusega. Teiseks leidma, milline on hädavajalik ainealaste teadmiste ja oskuste summa, et arendada isiksust. Kolmandaks: milline peaks olema kooli elu- ja töökorraldus, et õpitegevus oleks suuremal määral isiksustarendav, seda nii poistel kui tüdrukutel, nii edasiõppimiseks kui kogu elutegevuseks eeldusi loov.